COTEANU, Ion, 2009, *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române.* (DEXI). Univers: Enciclopedic Gold, 2240 p. ISBN 978 9975 908 04 7
DANTZING, Charles, 2019, *Dictionnaire égoiste de la littérature mondiale.* Paris: Editions Grasset.
Dicționar de termeni literari (coordonator Al. Săndulescu), 1976, București: Ed. Academiei Rep. Socialiste România.
DRAGOMIRESCU, Gheorghe, 1975, *Mică enciclopedie a figurilor de stil.* București: Ed. Științifică și enciclopedică.
GENETTE Gerard. *Figuri,* 1978, București: Univers, 310 p.
GHERMAN, Marcel. *Noi formule literare: new weird, flash fiction, bizarro*. In: Contrafort, ianuarie-iunie 2019, anul XXVI, № 1-6, p. 22-23.
GHIȚA, Gheorghe, 1975, *Dicționar de terminologie literară*. București: Ion Creangă.
GIBBONS, Thomas, 1767, *Rhetoric; or a view of its principls tropes and figures in their origin and powers.* London: Ed. Bartholomew Close.
GRAMBS, David, 1984, *Literary Companion Dictionary: Words about words.* Cornwall: ed. Hartnoll Print.
GOJGAR Mihai, 2017, *Stilul literar religios*. Bucureşti: Editura Mica Valahie, 430 p. ISBN 978-606-738-065-1.
GUȚU, Ana, 2017, *Complexitatea sistemică și funcțională a terminologiei tehnico-științifice franceze*. Chișinău: ULIM.
MANOLI, Ion, 2012, *Dictionnaire des termes stylistiques et poetiques Etymologie. Définition. Exemplification. Théorie.* Chișinău: Epigraf.
MANOLI, Ion, 2017, *Dictionnaire des termes littéraires*. Chișinău: Print Caro.
MARINO, Adrian, 1973, *Dicționar de idei literare.* București: Editura Eminescu.
MOLINIÉ**,** Georges, 1992, *Dictionnaire de rhétorique.* Paris: Le Livre de Poche.
MORIER, Henri, 1989, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique.* Paris: P.U.F., 1961; IV- **è**me **è**d. 1320 p.
MUNTEANU Cristinel, 2012, *Lingvistica integrală coșeriană:Teorie, aplicații și interviuri*. Iași:Editura Universității «Alexandru Ioan Cuza», 398p. ISBN 978-973-703-802-9.
MUNTEANU, Ștefan, 1972, *Stil și expresivitate poetică.* București: Ed. Științifică.
Popescu, Mihaela, 2007, *Dictionar de stilistică. Ed.a II-a.* București: Ed. All Educational.
КВЯТКОВСКИЙ, Александр, 1966, *Поэтический словарь*. Москва: Советская Энциклопедия; ed. Mai nouă 2014.
Новое в зарубежной лингвистике: 1983, *Проблемы и методы лексикографии*. Москва: Прогресс, вып. XIV- 400 с.
МАНОЛИ, Ион, 1983, *Лексикографическое описание терминов стилистики и поэтики французского языка*. Кишинёв: Штиинца, 143 p.

CONCEPTUL DE FUNCŢIE SEMNIFICATIVĂ DIN TEORIA LUI EUGENIU COȘERIU - IMPLICAŢII ȘI DESCHIDERI

Oana BOC
Universitatea Babeş-Bolyai,
Cluj-Napoca, România

Abstract*: The aim of our paper is to present and examine some of the relevant aspects of Eugeniu Coşeriu's theorie that define the specific nature of language and also the essential function of language, which is the signifying function. This important concept involves the emergence of signifieds, of linguistic contents.*
Keywords: *language, signifying function, signified, symbolic activity, creativity.*

1. Consideraţii preliminare

Eugeniu Coşeriu a oferit o refundamentare a domeniilor şi a principiilor esenţiale ale lingvisticii, pe care o defineşte ca ştiinţă a culturii, valorificând dintr-o nouă perspectivă cele mai importante reflecţii aupra limbajului. Astfel, Coşeriu a tratat şi a dezvoltat numeroase domenii ale lingvisticii, începând chiar cu baza epistemologică, mai exact, cu răspunsul la întrebarea fundamentală, pe care se axează, de fapt, tot edificiul teoretic coşerian: ce este limbajul şi care este funcţia sa esenţială.

Într-o amplă analiză a celor mai importante dintre definițiile oferite limbajului de-a lungul timpului, pe care o realizează în studiul „Creația metaforică în limbaj" (1956/2009), Eugeniu Coşeriu consideră că aceste definiţii nu se exclud reciproc, ci sunt complementare, interdependente. În acelaşi timp, Coşeriu propune o clasificare a acestor definiţii, în funcţie de perspectiva exterioară sau intrinsecă din care este privit limbajul, mai precis, în funcție de întrebarea fundamentală căreia aceste definiții îi oferă un răspuns. Astfel, pe de o parte, unele definiţii răspund la întrebarea *„cum apare? În ce condiții?*", relevând circumstanțele în care se produce limbajul, acesta fiind, astfel, definit ca „fenomen social" cu rol instrumental, „fenomen acustic", „instituție socială" etc.). Alte definiţii răspund la întrebarea *„cum se prezintă limbajul"*, relevând caracteristica sa de a fi un „sistem de semne". Aceste tipuri de definiţii instanţiază perspectiva exterioară din care este abordat limbajul. Pe de altă parte, alte definiţii relevă o perspectivă intrinsecă şi esențială, aceea a limbajului ca „activitate", „facultate", „creație umană", urmărind răspunsul la întrebarea *„ce este limbajul?"*. Autorul relevă faptul că doar aceste definiții care „adoptă punctul de vedere al esenței, încercând să răspundă la întrebarea fundamentală ce este limbajul?" (Coșeriu, 1956/2009: 170) reușesc să surprindă diferența specifică a limbajului uman, şi anume aceea de a fi „activitate simbolică", mai exact „activitate de cunoaștere care se realizează prin simboluri", așa cum considera şi Ernst Cassirer (Coșeriu, 1956/2009: 172).

Astfel, adoptând această perspectivă intrinsecă și esenţială a definirii limbajului şi asumând explicit paradigma humboldtiană a înţelegerii limbajului ca *energéia*, Coşeriu defineşte limbajul drept „activitate creatoare", deoarece „nu este simplă luare de contact pasivă, nu este acceptare inertă a realității, ci este creație continuă a limbii, a formelor de cunoaștere în care se manifestă" (Coșeriu, 1956/2009: 174). Întreaga sa operă stă, de fapt, sub semnul acestei înţelegeri a limbajului ca activitate simbolică liberă şi creatoare, potenţial infinită. Iar în acord cu această definire a limbajului, funcția (sau finalitatea) sa primară şi esențială este *funcția semnificativă*. Acest concept de funcţie semnificativă propus de E. Coşeriu mi se pare de importanţă centrală, întrucât aduce numeroase clarificări referitoare la aspecte esenţiale ale manifestării activității lingvistice şi, de asemenea, oferă deschideri spre diverse zone de cercetare, precum aspecte privind individualitatea limbilor, importanţa plurilingvismului, creaţia de sens, înţelegerea textualităţii literare etc.

Cu toate că Eugeniu Coşeriu nu a dedicat un studiu propriu-zis conceptului de funcţie semnificativă, am identificat în câteva studii coşeriene pasaje care conţineau referinţe importante la acest concept. De aceea, considerând că este necesară, pe de o parte, o sinteză care să vizeze reconstituirea acestui concept din ansamblul operei coşeriene, dar și interpretarea lui și, pe de altă parte, o investigare a noilor căi de cercetare deschise de acest concept operațional de importanță majoră, m-am ocupat de aceste aspecte în studiul „De la funcţia semnificativă la finalitatea poetică" (Boc, 2016). În articolul de faţă, voi prezenta succint câteva aspecte referitoare la importanţa conceptului de funcţie semnificativă, la deschiderile pe care le oferă, valorificând şi câteva dintre rezultatele obţinute în studiul nostru din 2016, dar şi alte aspecte noi pe care le-am identificat.

2. Importanţa conceptului de *funcţie semnificativ.*

E. Coşeriu a remarcat faptul că Wilhelm von Humboldt este cel care a afirmat şi a impus în cercetarea lingvistică concepţia referitoare la istoricitatea semnificatului[1], adică la specificitatea semnifi-

[1] „În lingvistică, afirmarea cea mai categorică a faptului că nu doar formele cuvintelor, ci şi conţinuturile acestora au un caracter specific fiecărei limbi în parte o găsim la Wilhelm von Humboldt, care afirmă cu obstinaţie că limbile se deosebesc între ele nu doar sub aspectul «formei externe», ci şi sub cel al «formei interne» (...)" (Coşeriu, 2011: 139).

catelor în fiecare limbă. De fapt, consider că tocmai prin această profundă viziune teoretică, Humboldt a deschis orizontul înţelegerii unicităţii, a individualităţii fiecărei limbi la un nivel mai profund, mai exact, la nivel semantic, considerând că fiecare limbă creează comunităţii care o vorbeşte o proprie „viziune despre lume”[1]. De asemenea, constatăm că Humboldt distinge finalitatea internă, motivația primară, esenţială a limbajului (ca „necesitate internă” a fiinţei umane) de întrebuințarea sa externă, adică de instrumentalitatea sau posibilitățile de folosire a limbajului, care relevă o „necesitate externă”, utilitară, pragmatică, de ordin secundar: „Crearea limbii este o necesitate internă a omenirii, nu numai una externă pentru întreținerea relațiilor în comun, ci una existentă în însăși natura omenirii, indispensabilă pentru dezvoltarea forțelor ei spirituale și pentru dobândirea unei concepții despre lume la care omul nu poate ajunge decât dacă aduce claritate și precizie în gândirea sa prin gândirea în comun cu alții”. (Humboldt, 1935/1984:25). Aşadar, pentru Humboldt „crearea limbii” nu este motivată în mod primar de scopul pragmatic al nevoii de interacţiune practică a omului, ci se relevă ca necesitate primordial-spirituală, intern-cognitivă a ființei umane, indispensabilă devenirii sale intelectuale.

Consider că acest concept de funcţie semnificativă propus de E. Coşeriu se situează în orizontul viziunii teoretice humboldtiene, întrucât vizează tocmai finalitatea internă, primordială a limbajului, despre care vorbea Humboldt, finalitate pe care o distinge net de întrebuințarea sa externă. Însă, constatăm că Humboldt nu propune un concept specific pentru a surprinde această finalitate/ „necesitate” internă. Aşa cum am mai arătat[2], meritul lingvisticii coșeriene este acela de a fi propus şi de a fi teoretizat acest important concept de funcţie semnificativă, prin care oferă o importantă cheie conceptuală, operațională, pentru înțelegerea limbii ca „viziune despre lume” din teoria humboldtiană. Astfel, acest concept sintetizează tocmai rațiunea intrinsecă de a fi a limbajului, ca necesitate spirituală, internă a ființei umane. De asemenea, în raport cu viziunea humboldtiană, teoria coşeriană aduce clarificări importante referitoare la finalităţile limbajului, pe care le situează la paliere semantice diferite.

Astfel, în teoria coşeriană finalitatea semnificativă, ca finalitate internă, spirituală, se realizează în mod primordial la nivelul semnificatelor[3], al conţinuturilor idiomatice instituite şi se distinge net de finalităţile ulterioare (externe), realizate la nivel discursiv, în actele lingvistice concrete (finalitatea pragmatică, finalitatea apofantică şi finalitatea poetică), instanţiate aşadar la nivelul sensului textual[4] creat în şi prin aceste semnificate, dar dincolo de ele. Acesta este, de fapt, temeiul pentru care E. Coşeriu respinge „reducerea limbajului la determinările sale ulterioare şi la utilizările sale extrinseci” (Coşeriu, 1968/ 2009: 46), afirmând prin conceptul de funcţie semnificativă tocmai dimensiunea autonomă a limbajului. De asemenea, Coșeriu introduce, astfel, şi o ordine rațională (primar vs. derivat, secundar; esențial vs. accesoriu) în cercetarea finalităților limbajului[5]: limbajul este în mod primordial, „creaţie de semnificate”, nu „întrebuinţare”, deoarece, ca să fie întrebuințat, un semnificat (ca partea de conținut a cuvântului) trebuie să fie mai întâi creat, întrebuințarea unui cuvânt fiind un moment ulterior instituirii sale.

3. Ce este funcția semnificativă?

Unul dintre puţinele (dar importantele) pasaje în care E. Coşeriu face referiri explicite la conceptul de *funcție semnificativă* se regăseşte în studiul „Omul şi limbajul său” (1968/1977; 2009): „Funcția semnificativă trebuie înțeleasă din punctul de vedere al limbajului ca enérgeia, altfel spus, ca activitate creatoare. De fapt, limbajul nu este, în primul rând, întrebuințare, ci creație de semnificate, și, de aceea, nu este nici o simplă producere de semne materiale pentru semnificații deja date, ci este creație de conținut și expresie în același timp. Dar creația de semnificate este cunoaștere și unirea lor cu un semnificant sau altul (...) este un mod de a le fixa și de a le face obiective” (Coșeriu, 1968/ 2009: 47).

[1] Pentru o perspectivă mai amplă asupra acestui subiect, vezi Boc, 2020.
[2] Vezi Boc, 2016.
[3] Semnificatul reprezintă, în teoria coşeriană, conţinutul specific planului istoric (al limbii).
[4] Sensul este conţinutul lingvistic specific planului individual (textelor şi actelor lingvistice particulare).
[5] Am constatat şi am argumentat acest aspect în Boc, 2016.

Observăm că această definiție sintetizează aspecte referitoare la chintesența înțelegerii limbajului în specificitatea lui ireductibilă și în dimensiunea finalității sale intrinseci, mai exact, ca activitate creatoare (enérgeia) şi nu ca instrument de comunicare („întrebuinţare"). Astfel, funcția semnificativă este înţeleasă drept funcţia primordială, anterioară funcţiei comunicative care reprezintă, de fapt, o finalitate exterioară, ulterioară şi accesorie, vizând aspecte pragmatice ale întrebuinţării limbajului.

Pentru E. Coşeriu, solidaritatea dintre semnificat şi semnificant, afirmată şi canonizată de F. de Saussure, este incontestabilă, deoarece în limbaj creativitatea lingvistică presupune „creație de conținut și expresie în același timp" (Coșeriu, 1968/ 2009: 47). Totuşi, aşa cum am demonstrat (Boc, 2016), spre deosebire de Saussure care nu ierarhizează importanţa acestor două componente ale semnului lingvistic, Coșeriu susține, în cadrul acestei solidarități, prevalența semnificatului față de semnificant: „în limbaj semnificatul și nu expresia este determinantul și, prin urmare, expresia există prin semnificat și nu invers; sau, altfel spus, semnificatul este finalitate sau funcție a limbajului, în timp ce expresia servește doar ca intrument al acestei funcții. De aici faptul că, în principiu, instrumentul poate fi unul oarecare. Prin urmare, ar fi mai potrivit să se spună că limbajul este semnificat exprimat, semnificat cu expresie, și nu invers" (Coșeriu, 1967/2009: 138). Tocmai de aceea, pentru Coșeriu, funcția semnificativă reprezintă „creație de semnificate", și nu creație de cuvinte, această înțelegere derivând din relevarea importanței majore a semnificatului față de semnificant (adică, din subordonarea semnificantului față de semnificat) din perspectiva funcționalității lingvistice, care își subordonează materialitatea.

„Creația de semnificate" se referă, aşadar la instituirea de conţinuturi semnificative într-o limbă şi relevă modalitatea specifică prin care fiinţa umană clasifică şi exprimă realitatea prin cuvintele limbii. În acest sens, am selectat câteva exemple pentru a ilustra această sintagmă coşeriană („creație de semnificate") care este extrem de relevantă în înțelegerea conceptului de funcție semnificativă. Astfel, deşi nu se referă direct la explicarea acestei sintagme, în mai multe lucrări Coşeriu oferă exemple referitoare la faptul că „limbile se deosebesc (...) prin elementele diferențiale (...) pe care le utilizează, deoarece un element care e diferențial într-o limbă, poate să nu fie în alta și invers" (Coșeriu 1973/2000: 184), acest fapt ilustrând principiul funcționalității lingvistice, care reprezintă, de fapt, o dezvoltare a conceptului saussurian de 'valoare'.

De exemplu, arată autorul, în limba latină există distincția *candidus* („alb strălucitor") / *albus* („alb opac"). Aşadar, constatăm prin acest exemplu oferit de Coşeriu faptul că trăsătura referitoare la strălucire vs. opacitate (sesizabilă în realitatea extralingvistică de către orice vorbitor al oricărei limbi) este conceptualizată, surprinsă în conținuturi lingvistice diferite în limba latină. De asemenea, arată Coșeriu, în realitatea extralingvistică oricine, indiferent de limba pe care o vorbește va diferenția între „bunica maternă" și „bunica paternă". Însă nu toate limbile diferențiază/surprind în conținuturi lingvistice aceste realități. Astfel, în unele limbi există un singur cuvânt care desemnează ambele realități (*bunică*, în limba română), în timp ce în alte limbi există cuvinte diferite pentru a le diferenția: în limba suedeză există distincția *mormor* (bunica maternă) / *farmor* (bunica paternă). (Coșeriu 1973/2000:184-185).

Un alt exemplu pe care îl putem interpreta ca relevant pentru faptul că limbajul este în primul rând „creație de semnificate"[1] l-am identificat în ampla lucrare a lui Ernst Cassirer, *Filosofia formelor simbolice* (2008). Autorul amintește faptul că într-o limbă vorbită în Arhipelagul Indonezian, se găsesc zece cuvinte diferite pentru a desemna „statul în picioare" și douăzeci de cuvinte diferite pentru a desemna acțiunea de a „sta jos". Cassirer remarca faptul că în această limbă (dar și în alte limbi vorbite în acest spațiu) pozițiile diferite ale corpului omenesc sunt atât de minuțios diferențiate prin cuvinte ale limbii, încât un pictor sau un sculptor ar beneficia de indicații detaliate (Cassirer 2008:163). Aşadar, verbul *a sta* din limba română este foarte ambiguu, din perspectiva acestei limbi care distinge, prin cuvinte diferite, nu doar „statul în picioare" de „statul jos", ci și modalități diferite ale acestor tipuri de acțiuni. Cu siguranță orice om, indiferent de limba pe care o vorbește, remarcă în realitatea extralingvistică diferite modalități de „a sta", însă le desemnează prin

[1] Pentru mai multe exemple, dar şi pentru un comentariu mai amplu al acestui exemplu, vezi Boc, 2016.

raportare la cuvintele limbii sale, care surprind sau nu surprind în conținutul lor o anumită trăsătură distinctivă.

Iar exemplele pot fi extrem de numeroase, deoarece acestea nu constituie excepţii, ci reperezintă chiar principiul ontologic al creativităţii lingvistice, care relevă tocmai finalitatea internă şi esenţială a limbajului, funcţia sa primordială, aceea de a crea semnificate. Instituirea de conţinuturi semnificative într-o limbă nu este impusă de realitatea extralingvistică, ci limbajul are rolul dinamic de a organiza (şi reorganiza) lumea prin conţinuturile semnificative create în planul istoric al limbilor. Lumea este astfel conceptualizată, ordonată prin cuvintele limbii, iar conceptul de funcţie semnificativă propus de E. Coşeriu exprimă tocmai această conceptualizare a lumii prin cuvintele limbii, mai exact, prin semnificate.

4. Concluzii

Importanţa conceptului de funcţie semnificativă, a faptului că limbajul este în primul rând „creaţie de semnificate" se relevă mai ales în recunoaşterea individualităţii limbilor la acest nivel al clasificării lumii în esenţe. Aşa cum remarca Humboldt, între om şi lumea extralingvistică se instituie şi se reinstituie permanent această „lume" mediatoare semnificativă a limbii. Astfel, putem să considerăm că limba reprezintă un ochi spiritual prin care vedem şi simţim lumea formată din obiectele particulare, concrete sau abstracte, perceptibile sau imperceptibile, tot ceea ce ni se dezvăluie din exterior, dar şi tot ceea ce ne locuieşte din interior. Aşadar, creativitatea lingvistică, întrupată în cuvintele limbii, determină această individualitate idiomatică, recognoscibilă în primul rând la nivel semantic, iar acest concept coşerian de funcţie semnificativă poate explica şi susţine teoretic această unicitate a fiecărei limbi şi, implicit, importanţa diversităţii lingvistice.

Bibliografie:

BOC, Oana, 2016, „De la funcția semnificativă la finalitatea poetică", în Dumitru-Cornel Vîlcu, Eugenia Bojoga, Oana Boc, (eds.), *Şcoala integralistă clujeană. Contribuţii. Volumul 1*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p. 129-148.

BOC, Oana, 2020, „The language and national identity - a current research from the perspective of the Humboldtian theory" in vol. *Identities in globalisation. Intercultural perspectives*, ed.: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean - Tîrgu-Mureș : Arhipelag XXI Press, p. 90-96. online: https://old.upm.ro/gidni/GIDNI-07/GIDNI-07%20Language.pdf

CASSIRER, Ernst, 1994, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, Editura Humanitas, București, traducere în limba română de Constantin Coşman.

CASSIRER, Ernst, 2008, *Filosofia formelor simbolice*, Editura Paralela 45, Piteşti, traducere în limba română de Adriana Cînţa.

COȘERIU, Eugeniu, 1956/2009, „Creaţia metaforică în limbaj", în Coşeriu 2009, p. 167-197.

COȘERIU, Eugeniu, 1967/2009, „Limbajul şi înţelegerea existenţială a omului actual", în Coşeriu 2009, p. 135-160.

COȘERIU, Eugeniu, 1968/2009, „Omul şi limbajul său", în Coşeriu 2009, p. 36-53.

COȘERIU, Eugeniu, 1973/2000, *Lecţii de lingvistică generală*, Editura ARC, Chişinău, traducere în limba română de Eugenia Bojoga.

COȘERIU, Eugenio, 1981/2013, *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, traducere în limba română de Eugen Munteanu şi Ana-Maria Prisacaru.

COȘERIU, Eugen, 1994, *Prelegeri şi conferinţe*, supliment al „Anuarului de lingvistică şi teorie literară" al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide", Iaşi, tom XXXIII, 1992-1993.

COȘERIU, Eugeniu, 2009, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală.* Antologie, argument, note, bibliografie şi indici de Dorel Fînaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași.